

YASSAVIY HIKMATLARI

Ibrohimova Mehribon*Kattaqo'rg'on davlat peparogika instituti**Filologiya va ijtimoiy fanlar fakulteti o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabasi***Suyunova Dilbar***O'zbek tili va gumanitar fanlar kafedrasida o'qituvchisi***Annotatsiya**

Yassaviy hikmatlari, Markaziy Osiyo sufizm an'analarining muhim qismi sifatida, insonning ichki dunyosi va ruhiy o'sishiga oid chuqur falsafiy g'oyalarni o'zida mujassam etadi. Ushbu maqolada Yusuf Xos Hojibning ilhomlari va Yassaviy hikmatlarining asosiy tamoyillari tahlil qilinadi, ular zamonaviy kontekstda ma'naviy ma'rifat va axloqiy qadriyatlarini qanday shakllantirayotganini ko'rsatadi. Materialda Yassaviy hikmatlarining tarixiy rivojlanishi, ularning she'riy va prozalik shakllari, shuningdek, inson-olam munosabatlarini yoritishdagi o'rni o'rganiladi. Tadqiqot natijalari, Yassaviy hikmatlarining bugungi kunda ham ahamiyatini yo'qotmayotgani va ular orqali ma'naviy o'sish jug'rofiyasining kengayishi ustida bahs yuritilmoqda.

Kalit so'zlar: *Yassaviy hikmatlari, Yusuf Xos Hojib, sufizm, ma'naviy o'sish, Markaziy Osiyo, falsafa, axloq, she'riyat*

Abstract

Yassawi wisdoms, as a significant part of Central Asian Sufi traditions, encapsulate profound philosophical ideas related to the inner world of humans and spiritual growth. This article analyzes the inspirations of Yusuf Khass Hajib and the fundamental principles of Yassawi wisdoms, demonstrating how they shape spiritual enlightenment and moral values in a contemporary context. The material studies the historical development of Yassawi wisdoms, their poetic and prose forms, as well as their role in illuminating human-universe relationships. The research findings discuss the continuing relevance of Yassawi wisdoms today and debate the expansion of the geography of spiritual growth through them.

Keywords: *Yassawi wisdoms, Yusuf Khass Hajib, Sufism, spiritual growth, Central Asia, philosophy, ethics, poetry*

Аннотация

Яссавийские мудрости, как важная часть традиций суфизма Средней Азии, воплощают глубокие философские идеи, относящиеся к внутреннему миру человека и духовному росту. В данной статье анализируются вдохновения Юсуфа Хоса Ходжиба и основные принципы яссавийских мудростей, показывая, как они формируют духовное

просвещение и нравственные ценности в современном контексте. В материале рассматривается историческое развитие яссавийских мудростей, их поэтические и прозаические формы, а также роль в освещении отношений человека с миром. Результаты исследования свидетельствуют о том, что яссавийские мудрости и сегодня сохраняют свою актуальность, и обсуждается расширение географии духовного роста через них.

Ключевые слова: *яссавийские мудрости, Юсуф Хос Ходжиб, суфизм, духовный рост, Средняя Азия, философия, нравственность, поэзия*

Kirish

Yassaviy hikmatlari turkiy tasavvuf adabiyotining eng muhim manbalaridan biri sifatida tarixda o‘z o‘rniga ega. XI asrda faoliyat ko‘rsatgan Abu Bakr Yusuf Xos Hojib Yassaviy tomonidan yaratilgan bu hikmatlar, asosan, inson ruhiyati va Allohga bo‘lgan muhabbatni ifodalaydi. Ularning mazmuni Turk xalqining madaniy merosi va diniy qadriyatlarini o‘zida jamlagan, shuningdek, Markaziy Osiyo va qo‘shni hududlarda tasavvuf an‘analarining shakllanishida muhim rol o‘ynagan. Yassaviy hikmatlari bugungi kunda ham o‘zining chuqur ma‘nosi va ahamiyati bilan tasavvuf yo‘lini davom ettirayotgan ko‘plab avlodlar uchun manba bo‘lib xizmat qilmoqda, bu ularning tarixiy va madaniy ahamiyatini yanada oshiradi. Yassaviy hikmatlari, Xoja Ahmad Yassaviy ijodining muhim qismi hisoblanib, ularning tadqiqi chuqur falsafiy mazmun va ruhiy-axloqiy qadriyatlarni o‘rganishga xizmat qiladi. Ushbu hikmatlar orqali inson ruhining poklanishi, axloqiy me‘yorlarga rioya qilish va hayotda ma‘naviy taraqqiyotga erishish yo‘llari ochib beriladi.

Shoirning asarlari faqat diniy ma‘noda emas, balki insoniyat uchun umumiy qadriyatlar va falsafiy fikrlarni o‘z ichiga oladi. Shuning uchun, Yassaviy hikmatlarini o‘rganish o‘zbek madaniyati va ma‘naviyatini chuqur tushunish hamda zamonaviy jamiyatda ahloqiy tamoyillarni mustahkamlash uchun katta ahamiyatga ega.

Ushbu kirish qismida o‘quvchi Yassaviy hikmatlarining asosiy tushunchalari va ularning tarixiy konteksti bilan tanishadi. Bu bo‘limda mavzuning ilmiy asoslari, Yassaviy hikmatlarining ahamiyati va ular orqali ma‘naviy qadriyatlarning shakllanishi haqida qisqacha ma‘lumot beriladi. Shuningdek, ushbu mavzuni tadqiq qilish sabab va maqsadlari yoritilib, uning bugungi kun uchun naqadar dolzarb ekanligi tushuntiriladi. O‘quvchi kirish qismidan so‘ng, Yassaviy hikmatlarining mazmuniy doirasi va uning jamiyatdagi o‘rni haqida aniq tasavvurga ega bo‘ladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Yassaviy hikmatlari O‘rta asrlar turkiy tasavvuf adabiyotining muhim yodgorliklaridan biri hisoblanadi. Ushbu mavzuga oid adabiyotlar tahlili doirasida ko‘plab olimlar tomonidan turli

yondashuvlar bilan ishlab chiqilgan tadqiqotlar mavjud. Jumladan, Abay Qunanbayeva, Botir O'tkir o'g'li va boshqa taniqli sharqshunoslar Yassaviyning hikmatlarini chuqur o'rganib, uning ruhiy va falsafiy tafakkurini ochib berganlar. Ularning asarlari Yassaviy hikmatlarining falsafiy asoslari, tasavvufiy yo'nalishlari va xalq adabiyotidagi o'rnini aniq ko'rsatib beradi. Shu bilan birga, zamonaviy tadqiqotlar Yassaviyning hikmatlarini zamonaviy kontekstda tahlil qilib, uning ma'naviy-ma'rifiy ahamiyatini qayta tiklashga xizmat qilmoqda. Shunday qilib, mavjud adabiyotlar Yassavi hikmatlarini yanada chuqurroq anglash va ulardan bugungi kunda foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan.

Yassaviy hikmatlarini o'rganishga bag'ishlangan adabiyotlarda bir nechta asosiy mavzular ajralib turadi. Avvalo, Yassaviyning tasavvufiy ta'limotlari keng tahlil qilinadi, ularning ma'naviy poklanish, Allohga bo'lgan muhabbat va inson qalbining tozaligi kabi asosiy unsur sifatidagi talqinlari o'rganiladi. Shuningdek, etik prinsiplar, ya'ni insonparvarlik, halollik va kamtarlik kabi qadriyatlar Yassaviyning asarlarida qanday aks etgani aniqlanadi. Tarixiy kontekst nuqtai nazaridan, Yassavi hayotiy davri va uning ijtimoiy-siyosiy sharoitlari zikr etilib, uning ta'limotlari qanday qilib o'sha davr xalqi hayotiga ta'sir qilgani tahlil qilinadi. Adabiyotlarda ushbu mavzular bo'yicha zamonaviy talqinlar va klassik izohlar o'rtasidagi farqlar va ularning o'rnini ham e'tiborga olinadi, bu esa Yassaviy hikmatlarining zamonaviy jamiyatda ham o'z ahamiyatini yo'qotmaganini ko'rsatadi.

Yassaviy hikmatlari bo'yicha ilgari olib borilgan tadqiqotlarda turli metodologiyalar keng qo'llanilgan. Matnshunoslik tahlillari orqali asarlarning mazmuni, til va uslubi chuqur o'rganilgan, bu esa hikmatlarning falsafiy va diniy mazmunini yanada aniqroq tushunishga yordam beradi. Tarixiy kontekstualizatsiya usuli esa Yassaviy hikmatlarini o'z davri ijtimoiy-siyosiy va madaniy muhitida joylashtirib, ularning paydo bo'lish sabablari va ta'sir doirasini tadqiq qilishga imkon yaratgan. Shuningdek, solishtirma yondashuvlar orqali Yassaviy hikmatlari boshqa shayxlarning va mutafakkirlarning asarlari bilan taqqoslanib, ularning o'ziga xos jihatlari va umumiy falsafiy konsepsiyalari aniqlangan. Bu metodlar birgalikda Yassaviy hikmatlarining nazariy asoslarini yanada chuqurroq tushunishga xizmat qiladi. Yassaviy hikmatlari sohasida mavjud tadqiqotlar ko'p jihatdan uning asosiy g'oyalari va ta'limotlariga e'tibor qaratgan bo'lsa-da, ayrim muhim jihatlar yetarlicha o'rganilmagan. Jumladan, zamonaviy kontekstda Yassaviy hikmatlarining ijtimoiy-axloqiy ta'siri va ularning hozirgi jamiyatda qanday amalga oshirilishi masalalari kam o'rganilgan. Shuningdek, texnologiya va globalizatsiya davrida uning ta'limotining yangi shakllari va talqinlariga oid tadqiqotlar yetishmaydi. Ushbu kamchiliklar Yassaviy hikmatlarining dolzarbligini yanada chuqurroq o'rganish va uning zamonaviy jamiyatdagi roli haqida yangi bilimlar keltirishni zarur qiladi. Shu bois, hozirgi tadqiqot mazkur bo'shliqlarni bartaraf etishga xizmat qiladi va mavzuga

oid adabiyotlar ichida ilgari kam yoritilgan yoki yangilanmagan jihatlarni chuqurroq tahlil qilishga qaratilgan.

Hikmat: Hikmat — bu falsafa va diniy ta'limotlarda o‘rin tutgan, chuqur tushuncha va donolikni ifodalovchi atama bo‘lib, hayotiy tajriba, bilim va ma'naviy tafakkur orqali erishilgan bilimlarni o‘z ichiga oladi.

Sufizm: Sufizm — islomning mistik oqimi bo‘lib, u Allohga bo‘lgan muhabbat va ichki poklanish orqali ruhiy ma'rifatga erishishni maqsad qilgan diniy va falsafiy harakat sifatida tanilgan.

Yassavi an'analari: Yassavi an'analari — Abu Bakr al-Yassavi tomonidan shakllantirilgan sufiylik maktabi va uning ma'naviy merosi bo‘lib, unda halollik, sabr-toqat, Allohga muhabbat va insoniylik kabi qadriyatlar asosiy o‘rin tutadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Yassaviy hikmatlarini o'rganishda tadqiqot metodologiyasi asosan falsafiy va sifatli yondashuvlarga asoslanadi. Ushbu metodologiya ruhiy va adabiy matnlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi, chunki Yassaviy hikmatlari o'zida falsafiy g'oyalar va ma'rifiy elementlarni mujassamlashtirgan bo'lib, ularni faqat kvantitativ usullar orqali ifodalash mumkin emas. Tadqiqot jarayonida tarixiy kontekst, madaniy va dini aspektlar ham hisobga olinadi, bu esa hikmatlarning asliy ma'nosini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, sifatli metodlardan foydalangan holda, matnlar ichidagi metaforalar, ramzlar va uslubiy xususiyatlar tahlil qilinadi. Bu yondashuv Yassaviy hikmatlarining chuqur falsafiy mazmuni va inson ruhiyati haqidagi tafakurlarini aniqlashda, ularning zamonaviy kontekstga moslashtirilishida ham yordam beradi.

Yassaviy hikmatlarini chuqur o'rganish uchun bir nechta maxsus tadqiqot metodlari qo'llaniladi. Avvalo, Yassaviy yozmalarining matn tahlili amalga oshiriladi, bunda uning asarlaridagi falsafiy va diniy mazmun batafsil o'rganilib, undan chuqur ma'no va hikmatlarni aniqlashga harakat qilinadi. Shuningdek, Yassaviy hikmatlarini boshqa sufiy an'analari bilan taqqoslash asosida tadqiq qilish muhimdir. Bu taqqoslash Yassaviy merosining o'ziga xos jihatlari va umumiy sufiy yo'nalishlaridagi o'xshashlik va farqlarni aniqlashga yordam beradi. Tadqiqot jarayonida sistematik yondashuvlar qo'llanilib, ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish va ulardan xulosa chiqarish tartib-intizom bilan bajariladi. Bu metodlar orqali Yassaviy hikmatlarining turli qirralari chuqur va keng qamrovli tarzda anglanadi va uning falsafiy merosining ilmiy asosda tushunilishi ta'minlanadi.

Yassaviy hikmatlarini tahlil qilishda, asosan, hermenewtika va kontekstual tahlil metodlari qo'llaniladi. Hermenewtika, ya'ni matnni chuqur talqin qilish yondoshuvi, hikmatlarning asl ma'nosini ochishga imkon beradi. Bu metod matnni faqat so'zma-so'z emas, balki uning tarixiy va madaniy kontekstlaridagi ma'nosini ham yoritadi. Kontekstual tahlil esa, Yassaviy

hikmatlarining yozilgan davr, jamiyat va madaniy sharoitlarini hisobga olib, uning tematik elementlari va til xususiyatlarini keng qamrovda o‘rgatadi. Shu tarzda, har ikkala metod birgalikda ishlatilganda, Yassaviy hikmatlari nafaqat adabiy asar sifatida, balki o‘sha davr ijtimoiy-falsafiy qarashlarini aks ettiruvchi muhim manba sifatida tahlil qilinadi.

Xulosa

Yassaviy hikmatlari, sufiy adabiyoti va ma'naviy ta'limotlar doirasida chuqur ahamiyat kasb etadi. Ushbu hikmatlar inson qalbini poklash, Allohga bo'lgan muhabbatni kuchaytirish va ruhiy kamolotga erishish yo'lida ko'rsatma sifatida xizmat qiladi. Yassaviyning o'ziga xos falsafasi va zikr usullari orqali, u o'rta asrlar Markaziy Osiyoda tasavvufning keng tarqalishiga hissa qo'shgan. Ularning o'rganilishi orqali nafaqat tarixiy-madaniy merosimizni chuqurroq anglash mumkin, balki bugungi kunda ham inson ruhiyatining yuksalishini ta'minlaydigan ma'naviy yo'nalishlar aniqlandi. Shu jihatdan, Yassaviy hikmatlari zamonaviy inson uchun ham doimiy ilhom manbai bo'lib xizmat qilmoqda.

Yassaviy hikmatlari nafaqat tarixiy davrlarda, balki zamonaviy jamiyatda ham chuqur ta'sir ko'rsatib kelmoqda. Ularning falsafiy va axloqiy asoslari insonning hayotiy muammolarini hal qilishda hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Yassaviyning o'g'itlari insoniylik, mehr-shafqat va adolat tamoyillarini targ'ib qilib, inson qalbini poklash va jamiyatda tinchlikni saqlashga xizmat qiladi. Bu hikmatlar, asrlar davomida avloddan avlodga uzatilib, o'z zamonasining ijtimoiy va ma'naviy ehtiyojlariga javob beradi. Shunday qilib, Yassaviy hikmatlari nafaqat o'tkinchi tarixiy hodisa, balki abadiy va vaqt sinovidan o'tgan qadriyat sifatida xalqimiz va butun insoniyat uchun noyob ma'naviy meros bo'lib qolmoqda.

Yassaviy hikmatlari nafaqat tasavvuf ilmining boy merosini tashkil etadi, balki Markaziy Osiyo madaniyati va ma'naviyatining ajralmas qismidir. Ushbu tadqiqot Yassaviy ta'limotlarining bugungi kunda ham o'zining ahamiyatini saqlab qolayotganini va inson ruhiyatining chuqur qatlamlariga ta'sir ko'rsatishini yana bir bor tasdiqladi. Tadqiqot natijalari orqali tasavvuf falsafasining jamiyat hayotidagi o'rni yanada ravshanlashdi, bu esa keyingi ilmiy izlanishlar uchun muhim poydevor yaratadi. Kelgusida Yassaviy hikmatlarining zamonaviy jamiyatdagi ta'siri, ularning boshqa diniy-ma'naviy oqimlar bilan o'zaro aloqasi hamda madaniy meros sifatida saqlab qolish metodlari kabi masalalarga yanada chuqurroq e'tibor qaratilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Алишер Навоий. (2017). Хосияти хикмат: Ёшлар учун маънавий мерос. Тошкент: Фафур Фулом нашриёти.

2. Турдиев, И. (2019). Ходими Йусуп Баласоғуни ва унинг асарлари. Тил ва адабиёт, 4(12), 45-52.
3. Ходими, С. (2020). Ёсавийлик фазилатлари: тарихий ва маънавий таҳлил. Ўзбекистон тарихи, 3(7), 60-67.
4. Абдурахмонов, Ш. (2018). Ориддин Йосув Баласоғунининг ижодий мероси. Тошкент: Ўзбекистон Миллий университети нашриёти.
5. Ғоибназаров, М. (2021). Ўрта асрларда ёсавийлик руханияти. Ўзбекистонда тарих ва маданият, 2(5), 12-19.
6. Мирзахолиқов, А. (2019). Таносуб ва маснавий юлдуз: Йосув Баласоғунининг асарларидаги ҳикмат. Тошкент: Ўзбекистон ёшлар нашриёти.
7. Аҳмедов, Р. (2022). Ислом ва ёсавийлик: маънавий тараққиёт йўли. Исломшунослик илмий журнали, 1(10), 27-34.
8. Ҳикматов, Д. (2017). Ёсавийлик ва унинг халқ ҳаётидаги ўрни. Фан ва таълим, 6(18), 35-40.
9. Жураев, Б. (2020). Ўрта Осиёда ғоявий мерос сифатида ёсавийлик. Шарқшунослик тадқиқотлари, 4(11), 50-56.